

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 64.055.031
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора економічних наук, професора

Легенчука Сергія Федоровича

на дисертаційну роботу **Собакар Маргарити Вікторівни**

**«Облікова політика нематеріальних активів у системі управлінського
обліку»**,

виконану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань «Управління та адміністрування»
за спеціальністю **071 «Облік і оподаткування»**

Актуальність теми дисертаційної роботи. Інтеграція України до європейського та світового економічного середовища вимагає від менеджменту вітчизняних підприємств врахування особливостей реалізації напрямів та стратегій здійснення діяльності підприємств в провідних країнах світу. Однією з основних умов забезпечення конкурентоспроможності в сучасному економічному середовищі є розвиток інноваційної діяльності, що потребує формування достатнього обсягу ресурсів інтелектуально-інноваційної природи, які є основними генераторами вартості підприємства.

Визначальна роль в процесі забезпечення економічної ефективності підприємств переходить до залучення та ефективного використання нематеріальних активів, як формують нові та зберігають наявні конкурентні переваги підприємства. Тому нематеріальні активи, як один з основних факторів розвитку підприємства та досягнення його стратегічних цілей, в умовах сьогодення є важливим об'єктом управління, що передбачає необхідність формування релевантного обліково-аналітичного забезпечення для прийняття управлінських рішень.

Особливості нематеріальних активів як економічного ресурсу підприємства спричиняють виникнення ряду проблем, що стосуються їх облікового відображення, основною з яких є складність визнання та оцінки

нематеріальних ресурсів в якості активів в системі бухгалтерського обліку. Існування такої проблеми ускладнює загальний процес управління інноваційною діяльністю підприємства та не дозволяє забезпечити визначення його реальної вартості на основі використання облікових показників. В цілому наявність такої проблеми піддає сумніву можливість системи бухгалтерського обліку забезпечувати виконання оціночної функції.

У зв'язку з цим, обрана тема дисертаційної роботи «Облікова політика нематеріальних активів у системі управлінського обліку» є актуальною та спрямована на вирішення важливих проблем у сфері облікового відображення елементів інноваційної діяльності підприємства, зокрема, в частині обґрунтування професійних суджень бухгалтера щодо нематеріальних активів. Дослідження автора сприятиме як розвитку окремих елементів облікової науки, методичних аспектів облікового відображення інтелектуальних ресурсів, так і удосконаленню практичної діяльності щодо формування та використання інформаційного забезпечення управління нематеріальними активами підприємств.

Зв'язок теми дисертаційної роботи з науковими планами, програмами, фундаментальними та прикладними дослідженнями. Актуальність розробок Маргарити Вікторівни Собакар підтверджується зв'язком із науково-дослідною роботою кафедри обліку і бізнес-консалтингу Харківського національного економічного університету імені С. Кузнеця. Окремі результати дисертаційної роботи були відображені та використані при виконанні госпдогвірної теми «Розробка адаптивних облікових механізмів в системі когнітивного управління інноваційною діяльністю підприємства» (номер державної реєстрації 0119U103166), в рамках якої автором були запропоновані теоретичні та практичні положення обліку нематеріальних активів, що створюються в процесі інноваційної діяльності.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, та їх достовірність. Наукові положення, висновки, запропоновані методичні підходи та рекомендації, що представлені у дисертації М.В. Собакар, мають достатньо високий рівень достовірності та обґрунтованості. Це зумовлено опрацюванням значного обсягу джерел (275 найменувань, с. 195-220), серед яких статистична інформація, звіти

міжнародних організацій щодо тенденцій розвитку нематеріальних активів та інноваційної діяльності; нормативно-правова база з регламентації обліку нематеріальних активів; наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців з питань сутності, формування, управління, обліку та аналізу об'єктів нематеріальних ресурсів підприємства.

Достовірність та обґрунтованість наукових результатів дисертації М.В. Собакар підтверджується застосуванням в процесі дослідження широкого кола методів наукового пошуку, зокрема: аналізу та синтезу (с. 50-52, 55-59, додатки Л, М, П), статистичного спостереження (с. 32-39, 46-47, 53, 77-78, додатки А-В, Ф), графічний метод (с. 32-37, 52-53, 141, 155), морфологічний аналіз (с. 41, 48-51, 54, додатки Д, Е, И, К), порівняння та групування (с. 82-84, додатки Р, С, Т), анкетування (додаток Ю), методи експертного оцінювання (с. 173-177, додаток Щ, Я), канонічне моделювання (с. 119-127, додаток Х). Використання зазначених методів дозволило обґрунтувати трактування економічної сутності нематеріальних активів та гудвілу, їх ролі у формуванні вартості та інвестиційної привабливості підприємства, сформулювати теоретико-методичні розробки щодо формування елементів облікової політики нематеріальних активів, визначити взаємозв'язок формування внутрішньо генерованого гудвілу та інвестиційної привабливості, оцінити вартість сформованого внутрішньо генерованого гудвілу в процесі діяльності, візуалізувати отримані результати дослідження.

В результаті застосування методів дослідження повною мірою було досягнуто мету дисертаційної роботи та вирішено поставлені задачі. Завдання були поставлені в логічній послідовності та у достатній кількості для досягнення мети. Визначені положення дозволяють позитивно охарактеризувати дисертаційну роботу щодо наукового рівня, достовірності аналізу, обґрунтованості представлених наукових результатів.

Наукові результати, що виносяться автором на захист, полягають у наступному:

1. Дістав подальшого розвитку понятійний апарат щодо нематеріальних активів підприємства (с. 40-43, 52-55), у частині авторського пояснення сутності нематеріальних активів та внутрішньо генерованого гудвілу. Сутність нематеріальних активів уточнено з позицій їх розуміння в якості об'єкту управлінського обліку, що передбачає поєднання та прирівняння облікової сутності до економічної. Основою такого підходу є надання пріоритетного

значення критерію можливості отримання економічних вигід виходячи із встановленої визначальної ролі наявності нематеріальних активів в процесі забезпечення успішності підприємств. Таким підходом розширюється коло нематеріальних ресурсів, що можуть визнаватися активами, що в свою чергу сприятиме зростанню достовірності оцінки підприємства.

Особливістю запропонованого тлумачення сутності внутрішньо генерованого гудвілу є його відділення від нематеріальних активів. Так, гудвіл розглядається як додаткові вигоди від управління активами підприємства (особливо нематеріальними), що залежить від компетентнісного рівня системи менеджменту. Тобто, автор пропонує здійснювати визнання нематеріальних ресурсів як одного із факторів формування внутрішньо генерованого гудвілу замість існуючого підходу з їх віднесення до елементів гудвілу.

2. Дістав подальшого розвитку науково-практичний підхід до оцінки впливу формування гудвілу на інвестиційну привабливість підприємства (с. 117-128). Автором представлено формування моделі канонічного аналізу взаємозв'язку факторів, що формують внутрішньо генерований гудвіл, та показників інвестиційної привабливості підприємства. Результатом такої моделі є обґрунтування ролі гудвілу та його факторів (зокрема нематеріальних активів) в забезпеченні вартості та позиціонування підприємства, а також можливість визначення найбільш значимих елементів гудвілу та виявлення критичних точок для розробки управлінських рішень.

3. Удосконалено методичний підхід до ідентифікації інформаційних ресурсів в якості об'єкту обліку у складі нематеріальних активів підприємства, в межах якого виділено основні специфічні ознаки інформаційного ресурсу як економічного об'єкту та визначено їх вплив на формування елементів облікової політики в системі управлінського обліку (с. 135-139). Особливістю такого підходу є порядок визнання інформаційного ресурсу згідно зі стадіями його життєвого циклу (рис. 3.1, с.141), що супроводжується також пропозиціями щодо капіталізації понесених витрат у формі активів відповідно до етапів розвитку. Заслуговують уваги пропозиції щодо врахування часового лагу між датою понесення витрат й отриманням економічних вигід від його використання з метою більш об'єктивної оцінки складових нематеріальних активів.

4. Розвинуто методичний підхід до формування вартості нематеріальних активів та внутрішньо генерованого гудвілу та подальшого їх відображення в

управлінському обліку (с. 146-165, 182-185). Запропоновано підхід до формування вартості нематеріальних активів за стадіями їх створення із розширенням переліку витрат, що можуть бути капіталізованими; розроблено підхід до визнання внутрішньо генерованого гудвілу в процесі поточної діяльності підприємства як додаткового результату від управління активами; розвинуто пропозиції щодо визначення поточної балансової вартості нематеріальних активів та гудвілу підприємства; представлено пропозиції щодо організації відображення в управлінському обліку операцій з зазначеними об'єктами. Для забезпечення прийняття управлінських рішень щодо нематеріальних активів та внутрішньо генерованого гудвілу розвинуто систему їх документального відображення в частині удосконалення існуючих форм первинної документації та розширення форм фінансової звітності.

5. Удосконалено науково-теоретичний підхід щодо оцінки внутрішньо генерованого гудвілу як результату управління активами підприємства (с. 166-182). Особливістю такого підходу є поелементна оцінка гудвілу відповідно до факторів його формування, а також подальше встановлення загальної вартості із врахуванням ступеню значущості елементів відповідно до особливостей діяльності підприємства. Додаткові переваги застосування підходу забезпечуються комплексним використанням розрахункових та емпіричних методів із можливістю вільного вибору методик для підвищення рівня достовірності отриманої оцінки.

Теоретична цінність і практична значущість наукових результатів дисертаційної роботи М.В. Собакар полягає у розвитку теоретичних засад та визнання складових нематеріальних ресурсів об'єктами обліку, що в цілому сприяє розвитку економічної науки у напрямі удосконалення процесів розробки та формування облікової політики для відображення операцій з нематеріальними активами в системі управлінського обліку підприємства.

Практична цінність отриманих наукових результатів обумовлена можливістю впровадження в практичну діяльність підприємств запропонованих методичних рекомендацій щодо ідентифікації, оцінки, обліку та аналізу нематеріальних ресурсів у складі активів та внутрішньо генерованого гудвілу як об'єктів обліку, а також підходів до формування елементів облікової політики нематеріальних активів. Запропоновані підходи дозволять підвищити

об'єктивність оцінки активів підприємства, що сприятиме вищій обґрунтованості управлінських рішень.

Практична цінність результатів дисертації М.В. Собакар підтверджується їх впровадженням у практичну діяльність чотирьох вітчизняних підприємств, а саме: ТОВ «СХІДТЕХСЕРВІС» (довідка № 18 від 15.02.2022), ТОВ «ЕКОНОМ-СХІД» (довідка № 18 від 11.02.2022), ТОВ «СК ДЖОН ДІР ТЕХНОЛОГІЇ» (довідка № 1701-2 від 17.01.2022), ТОВ «СТРОНГ ЕНЕРДЖІ» (довідка № 2001-2 від 20.01.2022).

Крім того, результати дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (довідка № 22/86-02-57 від 30.05.2022 р.) під час викладання дисциплін «Облік діяльності та управління витратами підприємств» та «Стратегічний облік та управлінський консалтинг».

Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях. Основні результати дослідження були опубліковані у 14,5 наукових працях (із них – 6 одноосібних), з яких: 6,5 статей у наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз; 8 матеріалів апробаційного характеру. Загальний обсяг публікацій за темою дисертації становить 4,75 друк. арк., з яких особисто здобувачці належить 3,25 друк. арк.

У процесі оприлюднення наукових результатів було виконано вимоги пунктів 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44. Зазначеним вимогам відповідає 6,5 наукових публікацій, тому апробація результатів дисертаційної роботи М.В. Собакар є достатньою.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація М.В. Собакар містить анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додатки. В додатках представлено копії довідок про практичне використання результатів дослідження. Обсяг основного тексту дисертації становить 7,75 авторських аркуша, що цілком відповідає встановленим вимогам. Виклад матеріалу дисертації здійснено у науковому

стилі з дотриманням чіткої логічної послідовності виконання поставлених завдань для досягнення поставленої мети. Оформлення дисертації відповідає вимогам Наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами).

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

1. На рис. 1.7 (с. 52) автором запропоновано модель процесу трансформації інформації в знання, що ґрунтується на розмежуванні складових інтелектуального процесу («інформація», «дані», «знання», «відомості») при формуванні нематеріальних ресурсів (с. 48-51). Для кращого розуміння дана модель потребує уточнень у частині більш детального опису процедур на кожному з етапів формування інформаційного ресурсу та конкретизації основних відмінностей етапів життєвого циклу. Зокрема, яким чином виходячи із запропонованої моделі відбувається встановлення відповідності релевантності потребам підприємства?

2. Під час моделювання впливу формування внутрішньо генерованого гудвілу на інвестиційну привабливість підприємства за базу оцінки привабливості підприємства для інвесторів автором обрано показники оцінки фінансового стану підприємства (с. 119, 121). Погоджуючись з авторським підходом до розуміння сутності внутрішньо генерованого гудвілу, необхідним вважаємо розширення обґрунтування порядку обрання показників оцінки фінансового стану для кожного конкретного виду інвестицій (інвесторів) для з'ясування рівня їх впливу на інвестиційну привабливість (с. 121, додаток Т).

3. Автором наведено рекомендації щодо удосконалення формування первісної вартості нематеріальних активів інтелектуально-інформаційного характеру шляхом розширення витрат, що можуть бути капіталізовані як актив (с. 147-156) замість прямого списання до складу витрат періоду. Запропонований підхід визначає, що до витрат мають відноситися лише непродуктивні витрати. Бажано було б детальніше визначити та обґрунтувати процес встановлення критерію продуктивності витрат та визначення характеристик, що мають бути враховані на даному етапі, оскільки від цього залежить подальше формування обліково-аналітичного забезпечення щодо нематеріальних активів підприємства з метою управління.

4. В авторській моделі комплексної оцінки внутрішньо генерованого гудвілу за основу розрахунку дисконтного множника запропоновано

використання показника рентабельності активів (с. 171). Проте, для більшої об'єктивності обґрунтування обраної моделі оцінки бажано було б зазначити можливі альтернативні варіанти показників, що можуть бути використані для визначення дисконтного множника. Такий підхід сприятиме більш точному формуванню оціночної моделі та прийняттю більш обґрунтованих управлінських рішень.

5. Автором розроблено підхід до визначення балансової вартості нематеріальних активів на основі їх переоцінки та визначення вартості знецінення активів з невизначеним строком корисного використання, що переважно включають нематеріальні активи інформаційно-інтелектуального характеру (с. 181-182). Позиція щодо переваг такого підходу над звичайною процедурою нарахування амортизації (с. 115-117) не викликає заперечень, проте бажано було б розширити дану рекомендацію деталізацією порядку визначення оціночних характеристик зменшення вартості нематеріальних активів з метою уточнення порядку впровадження пропозиції автора в практичну діяльність підприємств.

Вищевказані недоліки мають дискусійний характер і в цілому не знижують наукової новизни й практичного значення дисертаційної роботи.

Загальний висновок. Дисертація Маргарити Вікторівни Собакар «Облікова політика нематеріальних активів у системі управлінського обліку» виконана на високому науковому рівні, за своїм змістом, теоретичним рівнем та практичною значимістю є актуальною, самостійною та завершеною науковою працею, результати якої мають елементи наукової новизни та в цілому спрямовані на вирішення важливого науково-практичного завдання щодо удосконалення процесу формування облікової політики нематеріальних активів у системі управлінського обліку. Представлена дисертація за змістом відповідає спеціальності 071 «Облік і оподаткування», якість отриманих теоретично-практичних розробок та рекомендацій цілком задовольняє вимоги до дисертацій на здобуття ступеню доктора філософії. Мета дисертаційної роботи повною мірою досягнута на основі повного виконання поставлених завдань. Запропоновані у дисертації наукові положення та висновки в достатньому обсязі доповнені таблицями, ілюстраціями та додатками. В цілому, дисертаційна робота виконана з дотриманням встановлених вимог.

Наукові публікації М.В. Собакар відображають основні положення наукової новизни. В наукових роботах, виконаних у співавторстві, виділено особистий здобуток автора, який і включено до дисертаційної роботи. Результати дисертаційного дослідження було апробовано на всеукраїнських та міжнародних конференціях, а також впроваджено в практичну діяльність підприємств. Виділені зауваження та дискусійні моменти не мають принципового характеру та не впливають на загальну оцінку проведеної роботи.

Зміст та елементи дисертації «Облікова політика нематеріальних активів у системі управлінського обліку» за своєю науковою та практичною значимістю відповідають вимогам пунктів 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44. Маргарита Вікторівна Собакар заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань «Управління та адміністрування» за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор
завідувач кафедри інформаційних систем
в управлінні та обліку
Державного університету
«Житомирська політехніка»

Сергій ЛЕГЕНЧУК

Підпис засвідчено:

Вчений секретар Державного університету
«Житомирська політехніка»,
доктор наук з державного управління, доцент

Лариса СЕРГІЄНКО